

FERKAI ANDRÁS: BUDA ÉPÍTÉSZETE A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTT. Művészeti emlékek. MTA Művészettörténeti Kutató Intézet, Budapest 1995, 287 l.

Ferkai munkája már méretét és súlyát tekintve is több mint praktikus városismertető guide. A főváros hat budai kerületét tárgyaló topográfia építőművészetünk egy korszakának forrásértékű kézikönyve lesz. Buda az a városrész, ahol a két világháború között a Bauhaus-eszmék nyomán kibontakozott modern építészet legkvalitásosabb emlékei állnak, így e mű a korszak egyéb stílustörekvéseit képviselő együttesében is a modern törekvések kvalitásait, primátusát érzékelteti. Szerzője fontos és időszerű munkát végzett el, amikor számbavette a fél évszázad távolába került periódust, mintaértékű területen reprezentáló építészeti teljesítményeket.

A bemutatott 500 épület jól jellemzi a korszak építőtevékenységét. Ferkai így ír a könyv bevezetőjében a válogatás szempontjairól: „A jó építések minden munkáját megpróbáltuk számbavenni, de mellettük kevésbé jelentős tervezők épületei is szerepelnek, ha azokat érdekesnek, vagy a korra jellemzőnek, tipikusnak éreztük. Fontosnak tartottuk, hogy az egyedi és igényes köz-, illetve lakóépületek mellett a korabeli ‘tömeges’ lakásépítés (spekulációs bérház, kislakásos bérház, társasház, családház, telep, tisztviselő- és munkásházak stb.) és a kevésbé látványos ipari építészet példái, valamint összefüggő együttesek (utcák, térfalak, egységesen tervezett épületcsoportok) is helyet kapjanak a könyvben.”

A bevezető tanulmány ismerteti Buda településtörténetét, a két világháború közötti városfejlesztési terveket és munkákat, valamint az építészeti feladatokat. Az épülettípusok, főként a lakóépületek az építészeti szabályrendeletek összefüggésében tárgyalt korszakspecifikus definiálása településtörténeti, szociológiai tanulságokkal is szolgál. Jegyzetanyaga a korszak szakirodalmába nyújt betekintést. Ferkai András kiválóan ismeri a korszak egykorú forrásait és újabb hazai szakirodalmát, építésztként pedig a műszaki vonatkozásokra is érzékeny. Figyelme így a funkció, az anyag, a technika, a kivitelezés egységére irányult, amely e korszak esztétikájának is meghatározó kritériuma volt.

Az „Inventárium” címmel kerületenként sorravitett épületismertetésekben a szakirodalmi adatok összevetésével, tervtári kutatásokkal, helyszíni bejárással a meglévő ismeretek felülvizsgálására, korrekciójára törekedett; pontos lokalizációra, stílusmeghatározásokra és attribúciókra. Sok új adattal gazdagította az eddig ismert építészeti munkásságokat. Épületleírásaiból, elemzéseiből generációk tanulhatják majd a modern építészet alaktani terminológiáját, aminek kimunkálásában Ferkai könyve úttörő munkát végzett. Leírásaiban részletesebb mint Genthon István és Zakariás G. Sándor (*Budapest műemléki topográfiája*, Bp. 1961) volt, ugyanis mindig kitér az építetőkre, kiknek előnevét, társadalmi helyzetét is említi, s ez szociológiai szempontból is tanulságos, mert az adatokból a reprezentációs igényekre és az

építkezés anyagi forrásaira is következtethetünk. A statikus és a kivitelező nevesítésével, Ferkai végre rehabilitálja az építkezések azon szereplőit, akiket túlspecializálódott korunk többnyire anonimitásra kárhoztat.

Ebben az adatközlő részben az épületek stílusának elnevezése számomra néhol problematikus. A bevezetőben jelzett válogatási szempontokból s a topografikus tárgyalásmódból adódik, hogy a korszak historizáló, eklektikus épületeiből is felvev néhányat, továbbá olyan egyedi megoldású házakat is közöl, amelyek a skandináv, az angol, vagy a hazai népi építészet hatását is tükrözik. A szerző is utal arra, hogy jelzőkkel, körülírással jelezte a modern építészetben belüli formai eltéréseket. Néha el is marad a stílusmegjelölés, mert a szerényebb anyagi eszközök következtében „stílus alatti”, azaz stílustalan az épület. Ilyen például a 332. tételben közölt szociális célzatú lakóépületcsoport (XI. Bocskai út 43–45. Tervező: München Aladár, 1927). Az „egyéni historizáló stílus” megjelölésnél (469. tétel) és a historizálás említésénél olykor találhatóbb lett volna az „eklektikus” terminus, amit Ferkai végképp száműzött munkájából. Pedig akár a 61. tétel alatt szereplő bérházra (I. Várfok u. 14., Tóry Emil és Pogány Móricz, 1924–1925.) is alkalmazható lenne ez a minősítés; vagy például a 344. tételben tárgyalt rendőrlakótelep épületeire (XI. Fehérvári út 37.), ahol barokkos elemek (sarokarmirozás, tömegkezelés, rizalitok, manzárdtető) kapcsolódnak népies elemekhez (árkádós loggiák, zsalugáteres ablakok).

A „romantikus modern” kifejezés sem túl szerencsés: ezt Ferkai többnyire olyan épületekre használja, ahol nyeregvető, sátozott, félnyeregvető, terméskölábazat, zsalugáteres ablakok társulnak a modern tér- és tömegkezeléshez. Vagyis nem romantikus stílusjegyekről van szó, csupán az építetői magatartásban jelentkezett némi „romantikus”-nak tartható engedmény a természetes, helyi építőanyagot és formákat preferáló népi építészet irányába (65. tétel: II. Áfornya u. 10.; 178. tétel: II. Lepke u. 3.). Nem véletlen, hogy az 1940 körül épült házaknál bukkan fel e kifejezés, ugyanis építészetünkben ekkor jelentkezett az a törekvés, ami a nemzeti családi háztípus kimunkálásakor népi tradícióhoz fordult. Ugyanezen formák alkalmazását máskor (434. tétel: XII. Gébics u. 9.) „tradicionálisba hajló modern”-nek nevezi.

A példásan precíz épületeírások megemlítik a lakások számát, beosztását, a kivitel minőségét, anyagát, a társművészeti alkotásokat, az esetleges formai hatásokat és az előképeket. Mindez kiegészül a helyszíni bejárás megfigyeléseivel, a jelenlegi állapotokra történő utalásokkal, esetleg „védeltségére érdemes” javaslattal.

Ferkai topográfiája több monográfiára való anyagot rejt magában: olyan jelentős építészeti munkássága kerekedik ki előttünk, mint Árkay Bertalané, szemlőhegyi Fischer Józsefé, Platschek Imrécé, akiknek munkásságát az *Architektúra* sorozatban nem tárgyalták. (Rimanóczy Gyula és Weichinger Károly esetében az OMvH Magyar Építészeti Múzeuma 1994-ben megjelent kiadványa törlesztett ebből az adósságból.) A topográfia számos új adattal, eddig nem ismert épülettel gyarapított eddig földolgozottak hitt pályákat is. Az átépített, illetve elpusztult épületeket tárgyaló fejezetben ilyen Málnai Béla neobarokk palotája (I. Bérc u. 15.) és Forbát Alfréd két épülete (I. Szirtes u. 34. és I. Kelenhegyi u. 46/d.). Ez a fejezet egyébként is a korszak jónéhány fontos építészeti teljesítményét tartalmazza. További kutatásra ösztönözhetnek Beutum János, Hamburger Hámor István és Novák Ede, Fried-

Fenyvesi István itt bemutatott munkái, hogy csak néhányukat emeljük ki abból a terjedelmes névsorból, ahová a modern szellemű építés hívei és kvalitásos művelői tartoznak. Munkájukat olyan kiváló statikusok támogatták, mint Pécsi Eszter, Menyhárd István, Nyíri László.

Kiváló a kötet képanyaga: túlnyomóan közgyűjtemények fotóarchívumaiban talált korabeli feltévelek, amelyek az épületek olyan hiteles képét nyújtják, ahol nincsenek zavaró mellékkörülmények (növények, későbbi beépítések). A korabeli felvételek forrásközlése is példás. Az újabb felvételek (készítőjük föltehetően a szerző) alkalmasak az épületek azonosítására olykor bélyegnagyságú méretük ellenére is. Mivel a kiválasztott jelentősebb épületek esetében – a kutatás során előkerült anyagtól függően – Ferkai teljes dokumentálásra törekedett, és az archív fotóanyagot, illetve az egész tervanyagot együttes mutatja be, a tárgyalt emlékanyagnak kb. egyharmada – nyilván terjedelmi okokból – illusztráció nélkül maradt. Ilyen mértékű tervanyag-dokumentáció ritka a topográfiaiban, a szerző hitelét növeli.

Forrásértékű a nagyszámú tervrajz és az épületenként külön megadott szakirodalom, utóbbi viszont olykor túlzottan ökonomikus. E rovat tipográfiájában és módszerében követhette volna Zakariás G. Sándor már említett Budapest-topográfiájának irodalomközlését, ahol – ha volt levéltári adat – a levéltár, tervtár megnevezésével és tervtári számmal indulnak a hivatkozások, majd időrendben következnek a publikációk. A közölt tervanyagból nyilvánvaló, hogy Ferkai igényes levéltári kutatásokat végzett, melynek eredményei némiképp elsikkadnak, mert forrás-adataival adós marad.

A bevezető tanulmányt követő rövidítésjegyzék adatainak rendezési elvét nem sikerült megfejtenem, a rövidítések, publikációk sem betű-, sem kronológiai rendet nem követnek. A topográfia használhatóságát fokozza az építetők, építészek, statikusok, kivitelezők, iparosok, társművész közreműködők külön névmutatói. Az építészek esetében hasznos lett volna legalább életrajzi évszámaikat is megadni.

Néhány tipográfiai észrevétel: nehézkes az elrejtett felső lapszámozás használata; a szokásos alsó, külső sarkokban elhelyezett lapszámozás jobb lett volna. Az is igaz viszont, hogy a mutatók tételszámokra hivatkoznak, így a lapszámozásnak csak a bevezető tanulmánynál van szerepe. Felesleges ismétlés a kerületek feltüntetése az egyes tételeknél, hiszen a kerületek a fejléceken szerepelnek, és ugyanígy felesleges az irodalom szó ismétlése az egyes tételeknél, ami kiküszöbölhető lett volna akár tipográfiai is. Megkönnyítené viszont a használatot egy utcanévjegyzék, mert úgy nem kellene mindegyik kerület betűrendjét végignézni.

Ferkai kötete a korszak és a főváros építészettörténetének jelentős forrásmunkája, modern építészetünk eddigi legteljesebb összefoglalása. Félő azonban, hogy nem forgatják majd olyan széles körben, ahogy megérdemelné, mert tartalmához méltó igényes kiállítása miatt ára sajnos nagyon magas.

